

حرکت

شماره ۲۰ - ص ص : ۸۵ - ۷۳

تاریخ دریافت : ۸۳/۰۲/۱۳

تاریخ تصویب : ۸۳/۰۳/۱۶

بررسی رابطه میان موقعیت قرارگیری استخوان کتف و استقامت عضلات کمر بند شانه

حسین رجبی^۱ - دکتر محمدحسین علیزاده - دکتر محمدرضا بیات
کارشناس ارشد دانشگاه تهران - استادیار دانشگاه تهران

چکیده

هدف از تحقیق حاضر، بررسی رابطه میان موقعیت قرارگیری استخوان کتف و استقامت عضلات کمر بند شانه‌ای است. براین اساس ۵۰ نمونه آماری سالم، از بین دانش‌آموزان پسر ۱۱ ساله شهر تهران به صورت غیرتصادفی هدف‌دار انتخاب و به دو گروه همگن ۲۵ نفری شامل آزمودنی‌های کتف نزدیک با میانگین قد $۱۴۴/۳۲ \pm ۴/۵۸$ و وزن $۶/۳۷ \pm ۳۹/۲۴$ و آزمودنی‌های کتف دور با میانگین قد $۱۴۵/۷۸ \pm ۳/۹۱$ و وزن $۴/۷۵ \pm ۴۱/۴۴$ تقسیم شدند. سپس برای اندازه‌گیری استقامت و ضعف عضلات کمر بند شانه، دو آزمون کشش بارفیکس خوابیده ایپرد و تست حرکت جانبی استخوان کتف کیبلر (LSST) مورد استفاده قرار گرفت. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و آزمون t استیودنت انجام شد. کلیه محاسبات نیز توسط نرم‌افزار $Spss / ۱۱.0$ صورت پذیرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد بین موقعیت قرارگیری استخوان کتف و استقامت عضلات کمر بند شانه، همبستگی وجود دارد ($r = -0/43$) و همچنین نتایج آزمون کشش بارفیکس خوابیده، حاکی از این بود که استقامت عضلات کمر بند شانه گروه کتف نزدیک، بیشتر از گروه کتف دور است ($P < 0/05$). اگرچه LSST استقامت عضلات کمر بند شانه گروه کتف نزدیک را بیشتر از گروه کتف دور نشان داد، ولی این اختلاف از نظر آماری معنی‌دار نبود ($P = 0/05$). نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که آزمودنی‌های گروه کتف نزدیک استقامت بیشتری در عضلات کمر بند شانه دارند. هرچند در آزمون LSST تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد.

واژه‌های کلیدی

وضعیت بدنی، موقعیت قرارگیری استخوان کتف، عضلات کمر بند شانه و استقامت عضلانی.

مقدمه

وضعیت مطلوب بدنی، هماهنگی نسبی بخش‌های مختلف بدن با یکدیگر است. وقتی شخصی وضعیت بدنی خوبی دارد، راستای بدنش طوری متعادل می‌شود که فشارهای وارد بر بخش‌های بدن او به حداقل می‌رسد. در مقابل، فردی که وضعیت بدنی ضعیفی دارد، به علت فشار زیاد به بخش‌های مختلف بدن، راستای بدن او، از حالت تعادل خارج می‌شود. این فشار دائمی، حتی اگر نسبتاً کم باشد، بازهم موجب سازگاری وضعیتی می‌شود. این تغییرات توانایی افراد را در انجام کارها تغییر می‌دهد و بر کارایی کلی بدن تاثیر می‌گذارد (۴). وضعیت بدنی خوب به فرد اجازه می‌دهد تا به طور کارا و مؤثر از بدنش استفاده کند. حال آنکه وضعیت بدنی ضعیف فشارهای غیرطبیعی بر بدن وارد می‌کند و موجب افزایش محدودیت در طول اجرا می‌شود (کندال، مک کریری و پرانس^۱، ۱۹۹۳) (۸).

در بررسی راستای طبیعی بدن، یکی از بخش‌هایی که نقش اساسی در کسب ظاهر مناسب و وضعیت بدنی مطلوب دارد، چگونگی قرارگیری استخوان کتف نسبت به ستون فقرات پشتی (قفسه سینه) است (۱۳). علیرغم اهمیت این موضوع تا کنون موقعیت طبیعی استخوان کتف به طور مناسب شرح داده نشده و محققان در مورد محل قرارگیری آن توافق ندارند (۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۴ و ۱۸). برخی محققین همچون کالهام و پیت و ویلیامز اظهار می‌دارند که موقعیت طبیعی استخوان کتف در قسمت خلفی قفسه سینه بین دنده‌های دوم تا هفتم می‌باشد و ثبات کتف بر روی قفسه سینه نسبتاً کم است (۱۱). با دور و نزدیک شدن فاصله استخوان‌های کتف نسبت به یکدیگر وضعیت‌های مختلف بدنی همانند وضعیت سینه کیوتری^۲ و یا وضعیت شانه گرد^۳ گزارش شده است (کندال، ۱۹۹۳). به نظر می‌رسد در مورد علت اصلی تغییرات فاصله استخوان‌های کتف از ستون مهره‌ها بررسی لازم به عمل نیامده، زیرا در این خصوص، برخی بیان می‌کنند که موقعیت قرارگیری استخوان کتف، تنها یک وضعیت به ارث رسیده فیزیکی است و افراد با این مشخصه به دنیا می‌آیند (۱۳). برخی دیگر بر این باورند که عضلات

1- Kendall, Mc Creary, Provance

2- Pigeon Chest

3- Round Shoulder

نگه‌دارنده استخوان‌های کتف، نقش اساسی در موقعیت استخوان‌های کتف نسبت به یکدیگر دارند. چنانچه عضلات مذکور از استقامت، قدرت و انعطاف‌پذیری لازم برخوردار نباشند، تغییرات زیادی در این ناحیه مشاهده می‌شود (۱۵).

ناحیه شانه ضعیف‌ترین بخش بدن است. تحقیقات نشان می‌دهد پسران و دختران آمریکایی از نظر قدرت و استقامت این ناحیه از بدن فوق‌العاده ضعیف‌اند و اکثر آن‌ها حتی قادر به انجام یک کشش از میله بارفیکس نیستند (۱). ضعف عضلانی کمربند شانه‌ای به وفور یافت می‌شود و کاهش حمایت از شانه به سبب ضعف در یکی از عضلات شانه می‌تواند منجر به آسیب شود (۵، ۶، ۷ و ۱۵). رایج‌ترین عضلات ضعیف ناحیه شانه، ثابت‌کننده‌های قسمت پایینی کتف یعنی دندان‌های قدامی، متوازی‌الاضلاع‌ها و قسمت میانی و تحتانی ذوزنقه است (۳، ۵، ۹ و ۱۶). دندان‌های قدامی و قسمت تحتانی ذوزنقه جفت نیروی مهمی را ایجاد می‌کند که منجر به الوبشن آخر می‌شود. اگر بخشی از جفت نیرو، در اثر خستگی یا فلج عصبی خنثی شود، حرکات غیرطبیعی می‌شود (۲۱).

تامسون و میشل^۱ (۲۰۰۰) در مورد اثر تمرینات تکراری بر روی ثابت‌کننده‌های کتف تحقیق کردند. این کار با مطالعه توانایی عضلات کتف در ثابت نگه داشتن استخوان کتف بعد از وقوع خستگی در اثر تمرینات PNF توسط تست حرکت جانبی استخوان کتف (LSST)^۲ مورد بررسی قرار گرفت. نتایج آنها پیشنهاد کرد خستگی موجب کاهش قدرت عضلات شانه می‌شود که این مسئله می‌تواند اثر نامطلوبی بر روی موقعیت قرارگیری کتف داشته باشد و به کتف اجازه دهد تا در طول فعالیت‌ها، حرکت جانبی بیشتری داشته باشد (۱۹).

تی یانک، لی سنز و گرس^۳ (۱۹۹۶) تحقیقی با عنوان «اندازه‌گیری موقعیت و چرخش استخوان کتف» انجام دادند. آن‌ها پایایی دو روش کیبلر و دیوتا را بررسی کردند. نتایج آن‌ها پایایی خوبی برای روش کیبلر ارائه داد. همچنین نتایج آن‌ها نشان داد زاویه تحتانی کتف می‌تواند یک نقطه مرجع، در اندازه‌گیری‌ها باشد (۲۰).

کیلر (۱۹۹۸) در تحقیقی به بررسی نقش کتف در عملکرد شانه و ورزشکاران پرداخت و نقش محوری کتف در عملکرد شانه را نشان داد. وی آناتومی کتف، نقشی که کتف در پرتاب‌های بالای سر و سرویس‌ها ایفا می‌کند، بیومکانیک طبیعی کتف، بیومکانیک و فیزیولوژی غیرطبیعی کتف، چگونگی عملکرد کتف در آسیب‌های ناحیه شانه و درمان و توانبخشی اختلالات کتف را مورد توجه قرار داد (۱۲).

لویس و همکاران^۱ (۲۰۰۲) در تحقیقی با عنوان «موقعیت کتف: روایی لمس سطحی پوست» که بر روی ۱۲ جسد انجام دادند، نتیجه گرفتند که لمس سطحی مکان‌های مورد نظر استخوان کتف، روش معتبری برای تعیین محل‌های واقعی استخوان کتف است. همچنین یافته‌های آن‌ها پیشنهاد کرد که لمس سطحی می‌تواند محل علامت‌گذاری‌های پشتی را که ممکن است به عنوان نقاط مرجع در تعیین موقعیت کتف بکار روند، تعیین کند (۱۲).

اسمیت و همکاران^۲ (۲۰۰۲) در تحقیقی با عنوان «اثرات پروتراکشن و ریتراکشن کتف در قدرت ایزومتریک الیوشن شانه» که بر روی ۱۰ آزمودنی سالم انجام دادند، نتیجه گرفتند حرکت کتف در حالت ریتراکشن و پروتراکشن منجر به کاهش قدرت الیوشن ایزومتریک شانه می‌شود (۱۷).

مرور برخی از تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد با وجود انجام تحقیقات گسترده هنوز رابطه بین موقعیت قرارگیری استخوان کتف و استقامت عضلات کمر بند شانه به روشنی مشخص نشده است. به همین دلیل این تحقیق در نظر دارد تا ارتباط میان موقعیت استخوان کتف را با استقامت عضلات کمر بند شانه بسنجد.

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر توصیفی (غیر آزمایشی) و از نوع تحقیقات همبستگی است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این تحقیق را دانش‌آموزان پسر ۱۱ ساله شهر تهران تشکیل می‌دهند. ۵۰ نمونه

سالم شامل دو گروه همگن ۲۵ نفری متشکل از آزمودنی‌های کتف نزدیک (افرادی که فاصله بین دو کتف آن‌ها کمتر از ۱۲ سانتی متر بود) و آزمودنی‌های کتف دور (افرادی که فاصله بین دو کتف آن‌ها بیشتر از ۱۴ سانتی متر بود) به صورت غیر تصادفی هدفدار انتخاب شدند.

روش جمع آوری اطلاعات

در این تحقیق برای اندازه‌گیری استقامت عضلات کمر بند شانه از دو روش تست حرکت جانبی استخوان کتف کیبلر (LSST) و آزمون کشش بار فیکس خوابیده‌ی ایپرد استفاده شد.

تست حرکت جانبی استخوان کتف که توسط کیبلر ابداع شده برای ارزیابی عدم تقارن کتف و سنجش توانایی عضلات کمر بند شانه (ثابت کننده‌های کتف) در سه وضعیت صفر، ۴۵ و ۹۰ درجه ابداکشن شانه به کار می‌رود.

در تحقیق حاضر نیز همانند مطالعات دیگر، ابتدا آزمودنی پشت به آزمون گیرنده ایستاد و سپس موقعیت کتف در سه حالت ذیل اندازه‌گیری شد.

وضعیت اول یا ابداشکن صفر درجه بازو: در این موقعیت دست‌ها در کنار بدن (حالت خنثی) قرار دارد. در این حالت ابتدا لبه داخلی زاویه تحتانی کتف مشخص و با مازیک علامت‌گذاری شد. سپس زائده خاری نزدیک‌ترین مهره و تعیین آن محل نیز علامت‌گذاری گردید. آنگاه سر متر نواری روی علامت زائده خاری قرار داده شده و فاصله آن تا زاویه تحتانی کتف اندازه‌گیری شد.

وضعیت دوم یا ابداکشن ۴۵ درجه بازو: در این وضعیت دست‌ها از طرفین بدن بالا آورده شد، خود را روی سر استخوان ران قرار دهد. به طوری که انگشت شست رو به عقب و انگشتان دیگر رو به جلو باشد. سپس زاویه تحتانی استخوانی کتف در این حالت مشخص و فاصله آن تا زائده خاری همان مهره قبلی اندازه‌گیری گردید.

وضعیت سوم یا ابداکشن ۹۰ درجه بازو: در این وضعیت دست‌ها از طرفین بدن بالا آورده شد، به طوری که موازی با سطح زمین قرار گیرد. سپس حداکثر چرخش داخلی استخوان بازو انجام گرفت تا جایی که انگشت شست به طرف زمین باشد. در این حالت زاویه تحتانی کتف را مشخص کرده و فاصله آن تا زائده خاری همان مهره قبلی اندازه‌گیری شد.

برای انجام آزمون کشش بارفیکس خوابیده، از فرد خواسته می شد تا در زیر میله و به صورت خوابیده قرار گیرد. پس از استقرار در وضعیت شروع با دستور آزمون گیرنده، آزمودنی با خم کردن آرنج های خود، بدن را تا اندازه ای بالا آورد تا چانه اش با آویز پارچه ای تماس یابد. سپس با باز کردن زاویه آرنج به حالت اولیه بازمی گشت. در این آزمون که بدون احتساب زمان انجام می شود (اما حرکات باید پیوسته باشد)، شمارش تعداد تکرارهای صحیح اجرای حرکت محاسبه می شد.

در بخش اول و توصیف یافته های تحقیق از روش های آمار توصیفی برای تعیین میانگین و انحراف استاندارد و همچنین ترسیم جدول ها و نمودارها استفاده شد و در بخش دوم، برای آزمون فرضیه های تحقیق از ضریب همبستگی پیرسون و آزمون آماری t در سطح $\alpha = 0/05$ استفاده شد. کلیه محاسبات آماری با استفاده از نرم افزار رایانه ای SPSS/11:0 صورت گرفت.

نتایج و یافته های تحقیق

جدول ۱ مشخصات وزن و قد دو گروه کتف نزدیک و کتف دور را نشان می دهد. شایان ذکر است که گروه ها از نظر وزن و قد همگن اند.

جدول ۱ - مقایسه شاخص های قد و وزن دو گروه کتف نزدیک و کتف دور

وزن		قد		شاخص های آماری گروه ها
انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	
۶/۳۷	۳۹/۲۴	۴/۵۸	۱۴۴/۳۲	کتف نزدیک
۴/۷۵	۴۱/۴۴	۳/۹۱	۱۴۵/۷۸	کتف دور

جدول ۲، میانگین، انحراف استاندارد، حداقل و حداکثر فاصله میان دو استخوان کتف را در دو گروه کتف نزدیک و کتف دور نشان می دهد.

جدول ۲ - میانگین، انحراف استاندارد، حداقل و حداکثر فاصله استخوان های کتف دو گروه کتف نزدیک و کتف دور (سانتی متر)

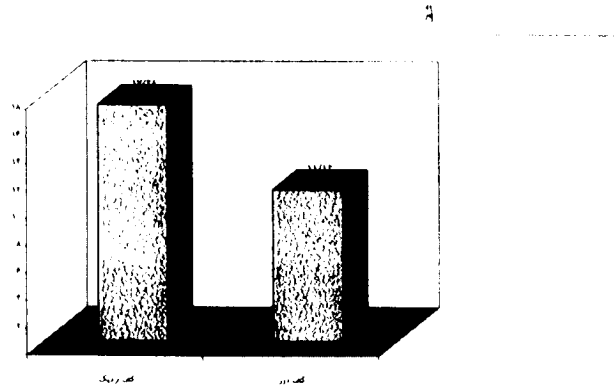
گروه ها	شاخص های آماری	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
کتف نزدیک		۱۱/۰۱	۰/۶۲	۹/۳۰	۱۱/۹۰
کتف دور		۱۴/۹۹	۰/۹۲	۱۴	۱۷

جدول ۳ نشان می دهد که همبستگی بین فاصله استخوان کتف و استقامت عضلات کمر بند شانه معنی دار و مقدار $0/43-$ است.

جدول ۳ - ارتباط بین فاصله استخوان های کتف و استقامت عضلات کمر بند شانه

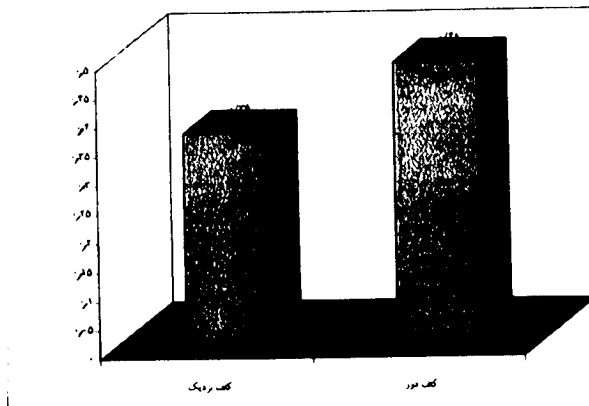
متغیرها	شاخص های آماری	همبستگی	ارزش P	معنی داری
فاصله استخوان های کتف		$-0/43$	$0/002$	معنی دار
استقامت عضلات کمر بند شانه (بارفیکس خوابیده)				

شکل ۱ نشان می دهد که اختلاف بین استقامت عضلانی کمر بند شانه دو گروه کتف نزدیک و کتف دور با استفاده از آزمون کشش بارفیکس خوابیده معنی دار است و گروه کتف نزدیک استقامت بیشتری در عضلات کمر بند شانه دارد.

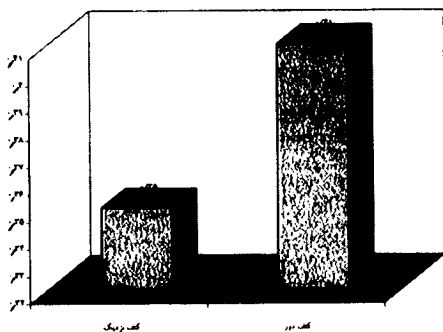
شکل ۱ - مقایسه استقامت عضلات کمریند شانه گروه کتف نزدیک و گروه کتف دور با استفاده از آزمون کشش بارفیکس خوابیده

همان طور که شکل ۲ نشان می دهد، با وجود اینکه اختلاف فاصله استخوان های کتف تا ستون فقرات در حالت صفر درجه *LSST* در گروه کتف نزدیک کمتر است، لیکن این اختلاف معنی دار نیست.

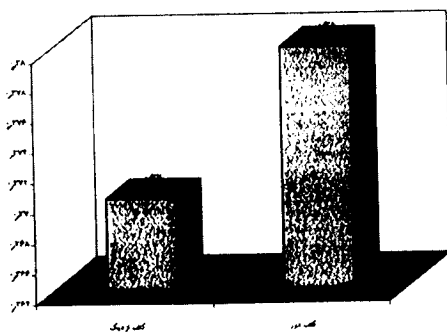
شکل ۲ - مقایسه استقامت عضلات کمریند شانه گروه کتف دور در حالت صفر درجه *LSST* (سانتی متر)

همان طور که شکل ۳ نشان می دهد، با وجود اینکه اختلاف فاصله استخوان های کتف تا ستون فقرات در حالت ۴۵ درجه LSST در گروه کتف نزدیک کمتر است، لیکن این اختلاف معنی دار نیست.

شکل ۳ - مقایسه استقامت عضلات کمر بند شانه گروه کتف نزدیک و گروه کتف دور در حالت ۴۵ درجه LSST (سانتی متر)

شکل ۴ نشان می دهد که بین استقامت عضلات کمر بند شانه گروه کتف نزدیک و کتف دور در حالت ۹۰ درجه LSST اختلاف معنی دار وجود ندارد.

شکل ۴ - مقایسه استقامت عضلات کمر بند شانه گروه کتف نزدیک و گروه کتف دور در حالت ۹۰ درجه LSST (سانتی متر)

بحث و نتیجه گیری

نتایج این تحقیق نشان می دهد که بین موقعیت قرارگیری استخوان کتف و استقامت عضلات کمر بند شانه همبستگی معکوس وجود دارد. به عبارت دیگر، با افزایش فاصله استخوان های کتف از استقامت عضلات کمر بند شانه کاسته می شود. این یافته با نظر ادم و همکاران همخوانی دارد. این پژوهشگران معتقدند که «موقعیت کتف، ارتباط مستقیمی با ثبات کتف و تولید نیروهای عضلانی دارد» در همین راستا پین و ویت اعتقاد دارند «ضعف عضلات ثابت کننده های کتف موجب جابجایی بیومکانیکی استخوان کتف می شود» (۱۵)، با توجه به نظریه وجود رابطه میان موقعیت استخوان کتف و تولید نیروی عضلانی آزمون فرضیه، رابطه میان استقامت عضلات کتف و موقعیت قرارگیری ضروری به نظر می رسد. از این رو آزمودنی ها در دو گروه کتف نزدیک و گروه کتف دور تحت آزمون کشش بارفیکس و *LSST* قرار گرفتند. نتایج آزمون کشش بارفیکس نشان داد کسانی که کتفشان به هم نزدیک تر است، دارای استقامت بیشتری در عضلات کمر بند شانه خود می باشند. هرچند *LSST* میزان استقامت عضلات کمر بند شانه گروه کتف نزدیک و گروه کتف دور را در حد مطلوبی نشان داد، اما بین استقامت عضلات کمر بند شانه دو گروه اختلاف معنی داری به دست نیاورد. این مسئله احتمالاً به دلیل نیمه کمی بودن تست کیبلر است. همان طور که بیان شد، *LSST* فقط دارای یک معیار است و در واقع آستانه ای دارد که افرادی که میزان اختلاف فاصله دو کتف آن ها تا ستون فقرات بالای ۱/۵ باشد، ضعیف و افرادی که این میزان در آن ها کمتر از ۱/۵ باشد، دارای استقامت خوبی در عضلات کمر بند شانه خود هستند. بدین ترتیب مشاهده شد *LSST* سطوح مختلفی ندارد که بتوان افراد را با توجه به آن دسته بندی کرد و آن ها را در طبقات مختلف قرار داد. از این رو به نظر می رسد *LSST* برای درجه بندی گروه هایی که دارای استقامت عضلات بالا و گروه هایی که دارای ضعف عضلات کمر بند شانه می باشند، مناسب نیست. در نهایت با توجه به نتایج به دست آمده از این تحقیق، چند نکته باید مدنظر قرار گیرد که در ذیل به آن ها اشاره می شود:

نتایج این تحقیق با نظر پژوهشگرانی که معتقدند ضعف عضلات کمر بند شانه و ثابت کننده های کتف در ناهنجاری ها و آسیب های مختلف شانه و ناحیه قفسه سینه موجب از هم دور شدن کتف و ضعف شدن عضلات ناحیه کمر بند شانه می شود، همخوانی دارد. لیکن

برخلاف تحقیقات دیگر، آزمودنی‌های این پژوهش افراد سالم بودند که موقعیت قرارگیری کتف آن‌ها طبیعی بود و هیچگونه آسیب و ناهنجاری در این ناحیه نداشتند. ولی باتوجه به شکل خاص آناتومیکی، موقعیت قرارگیری کتف آن‌ها متفاوت بود، از این‌رو به نظر می‌رسد حتی افرادی که ناهنجاری ندارند، ولی استخوان‌های کتف آن‌ها از هم دور است، باید درخصوص تقویت عضلات کمر بند شانه، مورد توجه قرار گیرند.

هرچند *LSST* می‌تواند استقامت عضلات کمر بند شانه را ارزیابی کند، لیکن برای درجه‌بندی افراد و تعیین میزان استقامت و قدرت عضلات کمر بند شانه آن‌ها مناسب نیست. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد، افرادی که کتف آن‌ها نسبت به هم نزدیک است، دارای استقامت بیشتری در عضلات کمر بند شانه‌اند. برای این مطلب می‌تواند استعدادیابی ورزش‌های قهرمانی کاربرد داشته باشد و فاصله استخوان‌های کتف به‌عنوان شاخصی برای رشته‌هایی که کمر بند شانه در آن‌ها نقش اساسی دارد، مدنظر قرار گیرد.

منابع و مآخذ

- ۱- کلیم دبلیو تامپسون، آرتی فلوید. "اصول حرکت‌شناسی ساختاری، ولی... دبیدی روشن، ولی...، انتشارات سمت، ۱۳۸۰.
- 2- Culham E, Peat M. "Function Anatomy of the shoulder complex", *Journal of orthopaedic sports physical therapy*, 1993, 18 (1): PP: 342-350.
- 3- Glousman R, Jobe FW, Tibone JE, Moynes D, Antonelli D, Perry J. "Dynamic Electromyography Analysis of the Throwing Shoulder with Glenohumeral Instability", *Journal Bone Joint Surgery American*, 1998, 70: PP: 220-226.
- 4- Houghlum PA. "Therapeutic Exercise for Athletic Injuries", *Human Kinetics*, 2000, 11: PP: 342-369.
- 5- Janda, V. "Muscles and Cervicogenic Pain Syndroms". In: Grant R, ed. *Physical Therapy of the Cervical and Thoracic Spine*, New York, NY: Churchill

Living stone, 1988, PP: 153-278.

6- Jull GA, Janda V. "Muscles and Motor Control in Low Back", New York, NY: Churchill Living stone, 1987, PP: 253-278.

7- Kamkar A, Irrgang J J, Whitney SL. "Nonoperative Management of Secondary shoulder Impingement Syndrome", *Journal Orthopaedic sports Physical Therapy*, 1993, 17: PP: 212-224.

8- Kendall F P, Mc Creary EK, Provance PG. "Muscles Testing and Function", 3 edn, Williams and Wilkins, Baltimore, P: 343.

9- Kibler WB. "Evaluation of Sports Demands as a Diagnostic Tool in Shoulder Disorders". In: Matsen FA, FU F, Hawkins RJ, eds, *The shoulder: a Balance of Mobility and Stability*, Rosemont, IL A.A. O. S, 1993: PP: 379-395.

10- Kibler WB. "The Role of the Scapula in Athletic shoulder Function", *the American Journal of Sports Medicine*, 1998, V 26, Issue 2, PP: 325-337.

11- Kibler WB. "Scapular Disorder", In: Garrett WE, Speer KP, *Principles Practice of Orthopaedic Sports Medicine*, Lippincott, Kirkendall DT, Williams and Wilkins, 2000, 27 : PP: 497-510.

12- Lewis J. Green A, Reichar Z, Wright C, "Scapular Position: The Validity of skin Surface Palpation", *Journal Manual Therapy*, 2002, V.7 (1): PP: 26-30.

13- Mottram Sl, "Dynamic Stability of the scapula", *J Manual Therapy*, 1997. PP: 123-131.

14- Odom CJ, Taylor AB, Hurd CE, Denegar CR, "Measurement of scapula asymmetry and assessment of shoulder dysfunction using the lateral scapula slide test: a reliability and validity study", *J physical Therapy*, 2001, V, 81(2), PP: 800-809.

15- Paine RM, Voight ML. "The Role of the Scapula", *Journal of Sports*

Physical Therapy, 1993, 18: PP: 386-391.

16- Pink MM, Perry J, "Biomechanics of the shoulder, In: Jobe FW", ed. *Operative techniques in upper extremity injuries*, St, Louis: Mosby, 1996: PP: 109-123.

17- Smith J, Kotajarvi Br, Padgett DJ, Eischen JJ, "Effect of scapular protraction and retraction on isometric shoulder elevation strength", *Journal Archives of physical Medicine and Rehabilitation*, 2002, 83 (3): PP: 367-370.

18- Sobush DC, et al, "The lennie test for measuring scapular position in healthy young adult females: A reliability and validity study". *Journal of orthopaedic sports physical therapy*, 1996, V, 23(1), PP: 39-50.

19- Thomson BC, Mitchell RS. "The effects of repetitive exercise of the shoulder on lateral scapular Stability". Presented at: American therapy Association combined sections meeting; New Orleans, LA. Feb. 200.

20- T'Jonk L, Lysense R. Grasse G. "Measurement of scapular position and rotation: a reliability study, *J physiotherapy Research International*": *The Journal for Researchers and Clinicals in physical therapy*, 1996, 1(3), PP: 148-158.

21- Voight Ml, Thomson BC; "The role of the scapula in the rehabilitation of shoulder injuries", *Journal of Athletic Training*; Dallas; Jul - sep 2000, V: 35 Issue 3p: PP: 364-372.

22- Williams pl, ed. "Gray's Anatomy", 38th end, Churchill Livingstone: Edinburg 1995.

